

تاریخ وصول: ۱۳۹۶/۰۳/۲۱

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۶/۰۶/۱۵

بررسی سازوکار نهادهای معاهداتی حقوق بشری

۵۳

دوفصلنامه مطالعات
حقوق بشر اسلامی

مehوش منفرد و همکار
بررسی سازوکار نهادهای معاهداتی حقوق بشری

مهوش منفرد^{۱*}

سید احمد طباطبایی^۲

۱. دانشجوی دکتری حقوق بین‌الملل عمومی دانشگاه تهران، تهران، ایران.

۲. هیأت علمی پردیس فارابی دانشگاه تهران، تهران، ایران.

چکیده

سازوکارهای ملل متحد برای حمایت بهتر و مؤثرتر از موازین ارائه شده در اسناد حقوق بشری را می‌توان به دو دسته تقسیم کرد؛ نهادهای مبتنی بر معاهدات حقوق بشری و نهادهای مبتنی بر منشور. مدافعان و حامیان حقوق بشر در سراسر جهان از لزوم تقویت سازوکارهای ملل متحد برای حمایت مؤثرتر از موازین مقرر شده در اسناد حقوق بشری حمایت می‌کنند. اگرچه اولین و مهم‌ترین روش اجرای اسناد بین‌المللی حقوق بشر، حمایت ملی و محلی از آن‌هاست، اما برای اجرای حقوق بشر بین‌المللی توجه به نقش ملل متحد به عنوان رکن پیشگام بین‌المللی و کارایی آن‌ها برای حمایت، ضرورتی انکارناپذیر است. ارکان مبتنی بر معاهدات در نه معاهده‌ی مهم حقوق بشری پیش‌بینی شده‌اند و شکل فعالیت آن‌ها بر مبنای روشن حقوقی موجود در خود معاهده است. با اینکه کار این ارکان از اهمیت زیادی برخوردار است در عین حال با چالش‌هایی جدی نیز مواجه هستند. مقاله پیش‌رو با اشاره به برخی از این چالش‌ها به بررسی این مسأله می‌پردازد.

واژگان کلیدی: حقوق بشر، نهادهای مبتنی بر معاهدات، سازمان ملل متحد، حقوق بین‌الملل.

از زمان تصویب منشور ملل متحد در سال ۱۹۴۵ و پس از آن، اعلامیه جهانی حقوق بشر در سال ۱۹۴۸، ملل متحد به طور مؤثر به تدوین مجموعه‌ای از اسناد حقوق بشری بین‌المللی پرداخته است. از آنجا که قبول جهانی نسبت به این موازین بالاترین حد است و علی‌رغم اینکه مهم‌ترین روش اجرایی این اسناد «حمایت ملی» از آنهاست، در سراسر جهان به طور فزاینده به لزوم تقویت سازوکار ملل متحد برای حمایت مؤثر از این موازین ارائه شده است. سازوکار ملل متحد بر دو گونه است؛ ارکان مبتنی بر منشور و ارکان مبتنی بر معاهدات حقوق بشری. بنابراین یکی از عمده‌ترین این سازوکارها، نظارت توسط ارکان مبتنی بر معاهده است که از منظر نظارت بر اجرای معاهدات حقوق بشری بسیار پراهمیت است. (مصفا، ۱۳۸۲: ۱۶۰)

این ارکان در ۹ معاهده مهم حقوق بشری پیش‌بینی شده‌اند که برای اولین بار در کنوانسیون رفع کلیه اشکال تبعیض نژادی در سال ۱۹۷۰ تشکیل و پس از آن توسعه پیدا کردند. این ارکان علی‌رغم تلاش و فعالیت‌هایی بسیار برای نیل به اهداف خود، با چالش‌هایی اساسی نیز روبه‌رو هستند. بنابراین در مقاله پیش‌رو پس از معرفی این ارکان و بررسی ظرفیت‌ها و فعالیت‌های آنها به برخی از چالش‌های اساسی پیش‌روی این نهادها و نهایتاً به بحث چگونگی تقویت این نهادها برای عملکرد بهتر آنها می‌پردازیم.

۱- معرفی اسناد حقوق بشری مهم و نهادهای معاهداتی آنها

در بحث از منابع حقوق بشر و به ویژه منابع بین‌المللی حقوق بشر با عبارت «اسناد بین‌المللی حقوق بشر» بیشتر مواجه می‌شویم. زیرا بی‌شک یکی از مهم‌ترین منابع بین‌المللی بشر را می‌توان اسناد بین‌المللی دانست که در راستای به رسمیت شناختن حقوق و آزادی‌های اساسی تدوین و به تصویب رسیده‌اند. عبارت مزبور اشاره به نوعی از طبقه‌بندی اسناد حقوق بشری داشته و گاهی از آن با اصطلاح اسناد جهانی^۱ نیز یاد می‌شود. این امر که توسعه و تثبیت استانداردهای بین‌المللی حقوق بشر عمدتاً از طریق تدوین و تصویب اسناد حقوق بشری و به ویژه اسناد بین‌المللی حقوق بشر صورت پذیرفته و اینکه این اسناد در زمره مهم‌ترین منابع حقوق بشر محسوب می‌شوند، غیرقابل انکار است. (قاری سیدفاطمی، ۱۳۸۲: ۵) تعداد اسناد بین‌المللی حقوق بشری بسیار زیاد بوده و اسناد متنوع عام و خاص بین‌المللی در راستای ترویج، توسعه و حمایت از حقوق و آزادی‌های بشری به تصویب رسیده‌اند که برخی از مهم‌ترین آنها به شرح زیر می‌باشند.

۱. کنوانسیون رفع کلیه اشکال تبعیض نژادی (۱۹۶۵)^۲
 ۲. میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی - اجتماعی و فرهنگی (۱۹۶۶)^۳
 ۳. میثاق حقوق مدنی و سیاسی (۱۹۶۶)^۴ و پروتکل اختیاری میثاق حقوق مدنی و سیاسی^۵ و پروتکل دوم اختیاری به میثاق حقوق مدنی و سیاسی برای الغای مجازات اعدام^۶
 ۴. کنوانسیون رفع کلیه اشکال تبعیض علیه زنان (۱۹۶۶)^۷ و پروتکل اختیاری رفع کلیه اشکال تبعیض علیه زنان^۸
 ۵. کنوانسیون ضد شکنجه و رفتار یا مجازات خشن، غیرانسانی یا تحقیرآمیز (۱۹۸۴)^۹ و پروتکل اختیاری کنوانسیون ضد شکنجه در رابطه با ایجاد سیستم بازدیدکننده از مکان‌های بازداشت^{۱۰}
 ۶. کنوانسیون حقوق کودک (۱۹۸۹)^{۱۱} پروتکل‌های اختیاری کنوانسیون حقوق کودک شامل؛ پروتکل اختیاری فروش، فحشا و هرزه‌نگاری کودکان، پروتکل اختیاری در مورد مشارکت کودکان در درگیری‌های مسلحانه و پروتکل اختیاری در رابطه با طرح شکایات فردی^{۱۲}
 ۷. کنوانسیون حمایت از حقوق کارگران مهاجر و اعضای خانواده آن‌ها (۱۹۹۰)^{۱۳}
 ۸. کنوانسیون حمایت از حقوق اشخاص معلول (۲۰۰۶)^{۱۴} و پروتکل اختیاری کنوانسیون افراد معلول^{۱۵}
 ۹. کنوانسیون حمایت از همه افراد در برابر ناپدیدشدگی اجباری (۲۰۰۶)^{۱۶}
- لازم به ذکر است که برخی از این معاهدات به وسیله پروتکل‌های اختیاری تکمیل شده‌اند که طبق آن دولت‌های عضو تعهدات اساسی دیگری را که در معاهده مقرر نشده را می‌پذیرند یا اینکه این پروتکل‌ها مکانیزم‌های نظارتی بیشتری را مقرر می‌کنند. نهادهای معاهداتی به منظور نظارت و تشویق دولت‌ها در اجرای تعهدات خودشان طبق معاهدات ذکر شده در فوق ایجاد شده‌اند. این نهادها کمیته‌هایی هستند متشکل از کارشناسان مستقل که بر اجرای هر کدام از نه معاهده اصلی حقوق بشری و پروتکل‌های اختیاری آن‌ها نظارت می‌کنند. (1: Mechlem, 2009) در حال حاضر نه نهاد معاهداتی نظارتی بر اجرای هر کدام از نه معاهده اصلی حقوق بشری و پروتکل‌های اختیاری آن‌ها وجود دارد که عبارتند از:

۱. کمیته رفع تبعیض نژادی
۲. کمیته حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی

۳. کمیته حقوق بشر برای نظارت بر میثاق حقوق مدنی - سیاسی

۴. کمیته رفع تبعیض علیه زنان

۵. کمیته ضد شکنجه و کمیته فرعی پیشگیری از شکنجه

۶. کمیته حقوق کودک

۷. کمیته حمایت از کارگران مهاجر و اعضای خانواده آنها

۸. کمیته حمایت از افراد معلول

۹. کمیته حمایت از همه افراد در برابر ناپدیدشدگی اجباری

۲- معرفی مختصر نهادهای معاهداتی و فعالیت‌های آنها

نهادهای معاهداتی کمیته‌هایی هستند با کارشناسان مستقل که به منظور نظارت بر دولت‌ها برای حمایت و اجرای تعهدات بین‌المللی خود تحت کنوانسیون‌های مهم حقوق بشری و پروتکل‌های الحاقی ایجاد شده‌اند. بنابراین اجرای هر کدام از معاهدات حقوق بشری با توجه به گزارش‌های دول عضو و اطلاعات ارائه شده توسط سازمان‌های غیردولتی و دیگر منابع مربوطه تحت نظارت کمیته‌های مربوط به هر معاهده می‌باشد. (حسینی، ۱۳۸۸: ۱۴۶) هم اکنون، نه نهاد معاهداتی بر اجرای اسناد مهم حقوق بشری و پروتکل‌های الحاقی آنها نظارت می‌کنند. این نهادهای معاهداتی به قرار زیر می‌باشند.

۲-۱- کمیته رفع کلیه اشکال تبعیض نژادی

کمیته رفع کلیه اشکال تبعیض نژادی، اولین نهاد معاهداتی است که در سال ۱۹۷۰ تأسیس شد و وظیفه‌ی نظارت بر کنوانسیون مربوطه را بر عهده دارد. ایجاد این کمیته به عنوان اولین نهاد معاهده‌ای نظارتی برای شکل‌گیری سایر نهادهای معاهداتی سابقه‌ای محسوب می‌شود. همه کشورهای عضو موظف به ارائه گزارش‌های منظم به کمیته در مورد نحوه اجرای حقوق بشر هستند. دولت‌ها باید ابتدا یک سال پس از پیوستن به کنوانسیون و سپس هر دو سال یک‌بار گزارش دهند. کمیته هر گزارش را بررسی می‌کند و نگرانی‌ها و توصیه‌های آن را به دولت عضو در قالب «ملاحظات نهایی» ارائه می‌کند. علاوه بر روش گزارش‌دهی، کنوانسیون سه مکانیسم دیگر را ایجاد می‌کند که از طریق آن کمیته عملکرد نظارت خود را انجام می‌دهد: روش اخطار زود هنگام، بررسی شکایت‌های بین‌دولتی و بررسی شکایت‌های فردی. این کمیته در ژنو برگزار می‌شود و معمولاً دو جلسه در هر سال که شامل سه هفته است را در برمی‌گیرد. کمیته تفسیر خود را از محتوای مقررات حقوق بشر، که به عنوان توصیه‌های عمومی (یا نظرات کلی) شناخته

می‌شود، در موضوعات موضوعات منتشر می‌کند.

۲-۲- کمیته حقوق اقتصادی- اجتماعی و فرهنگی

کمیته حقوق اقتصادی- اجتماعی و فرهنگی تحت قطعنامه ۱۹۸۵/۱۷ شورای اقتصادی- اجتماعی در ۲ می ۱۹۸۵ ایجاد شد. دول عضو ملزم‌اند گزارش‌های خود را به طور منظم به کمیته ارائه نمایند. بدین صورت که ابتدا دو سال پس از تصویب کنوانسیون و بعد از آن هر چهار سال ملزم به ارائه گزارش به کمیته هستند.

هم‌چنین طبق پروتکل الحاقی به میثاق که در ۵ می ۲۰۱۳ لازم‌الاجرا شده است، کمیته، صالح به بررسی شکایات مربوط به موارد ادعایی نقض حقوق افراد تحت میثاق می‌باشد که می‌توان گفت پذیرش شکایات از موفقیت‌های بزرگ پروتکل اختیاری بوده است چرا که قبلاً این کمیته حق بررسی شکایات را نداشته است. هم‌چنین تحت شرایط خاصی کمیته می‌تواند در رابطه با ادعای موارد نقض جدی و سیستماتیک مفاد میثاق به تحقیق و بررسی بپردازد. کمیته به شکایات بین‌الدولی نیز رسیدگی می‌نماید. کمیته هم‌چنین تفاسیر خود در رابطه با مفاد میثاق را در قالب «نظرات کلی» ارائه می‌نماید. (<http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CESCR/Pages/CESCRIntro.aspx>).

کمیته حقوق اقتصادی- اجتماعی و فرهنگی، وظیفه نظارت بر میثاق حقوق اقتصادی- اجتماعی و فرهنگی را بر عهده دارد. (The In- Simple guide to the UN treaty bodies, 2010: 5. International Service for Human Rights (ISHR), 2010: 5. میثاق حقوق اقتصادی- اجتماعی و فرهنگی ایجاد کمیته‌ای برای نظارت بر اجرای آن را پیش‌بینی نمی‌کند، بلکه به شورای اقتصادی- اجتماعی و فرهنگی^{۱۷} به عنوان ارگان اصلی سازمان ملل متحد و وظیفه نظارت بر اجرای میثاق داده شده است. شورای اقتصادی- اجتماعی و فرهنگی نیز از طریق دولت‌های عضو، آژانس‌های تخصصی ملل متحد و گزارش‌های ادواری این کار را انجام می‌دهد. شورا در سال ۱۹۸۵ گروه کاری متشکل از کارشناسان دولتی را برای نظارت بر اجرای میثاق که مبتنی بر گزارش‌های دولت‌ها بود تشکیل داد که نهایتاً در سال ۱۹۸۷ به کمیته حقوق اقتصادی- اجتماعی و فرهنگی تبدیل شد و طبق مدل یک نهاد معاهده‌ای بازسازی شد. البته هنوز هم اعضای کمیته از سوی شورای اقتصادی- اجتماعی و فرهنگی انتخاب می‌شود. لذا به جز این تفاوت، تفاوت مهم دیگری میان این نهاد با سایر نهادهای معاهده‌ای وجود ندارد.

۲-۳- کمیته حقوق بشر

کمیته حقوق بشر در سال ۱۹۷۶ برای نظارت بر اجرای میثاق حقوق مدنی و سیاسی ایجاد شد. کشورهایی که عضو کنوانسیون رفع کلیه اشکال تبعیض علیه زنان می‌شوند ملزم به ارائه گزارش منظم به کمیته هستند. بدین صورت که ابتدا یک سال پس از تصویب کنوانسیون و بعد از آن هر گاه کمیته درخواست نماید (معمولاً هر چهار سال) ملزم به ارائه گزارش به کمیته هستند. براساس ماده ۴۱ حقوق مدنی-سیاسی کمیته صالح به دریافت شکایات بین دولتی است. هم‌چنین طبق پروتکل اول الحاقی به میثاق، کمیته صالح به دریافت شکایات فردی در رابطه با ادعای نقض مفاد میثاق توسط دول عضو می‌باشد. (Simple guide to the UN treaty bodies, The International Service for Human Rights (ISHR), 2010: 5.)

صلاحیت کامل کمیته نسبت به پروتکل اختیاری دوم این میثاق در مورد لغو مجازات اعدام با توجه به دولت‌هایی که پروتکل را پذیرفته‌اند، نیز گسترش می‌یابد. این کمیته متشکل از ۱۸ عضو است که هر سال سه بار به مدت سه هفته تشکیل جلسه می‌دهند، دو جلسه در ژنو و دو جلسه در نیویورک. کمیته هم‌چنین تفاسیر خود از مقررات حقوق بشری را در رابطه با مسائل موضوعی و روش کار خود منتشر می‌کند. (Fact Sheet No. 15 (Rev.1) کمیته هم‌چنین تفسیر خود را از محتوای مقررات حقوق بشر، که به عنوان نظرات عمومی درباره مسائل موضوعی و روش‌های آن شناخته می‌شود، منتشر می‌کند.

۲-۴- کمیته رفع کلیه اشکال تبعیض علیه زنان

کمیته رفع کلیه اشکال تبعیض علیه زنان در سال ۱۹۸۲ برای نظارت بر کنوانسیون رفع کلیه اشکال تبعیض علیه زنان ایجاد شد. این کمیته متشکل از ۲۳ کارشناس مستقل از سراسر جهان است. کشورهایی که عضو کنوانسیون رفع کلیه اشکال تبعیض علیه زنان می‌شوند ملزم به ارائه گزارش منظم به کمیته هستند. مطابق پروتکل اختیاری به کنوانسیون کمیته قادر است به

الف) دریافت شکایات افراد یا گروهی از افراد در رابطه با موارد ادعای نقض حقوقشان تحت کنوانسیون و

ب) تحقیق و بررسی در رابطه با موارد نقض جدی و سیستماتیک مفاد کنوانسیون توسط دول عضو می‌باشد. کمیته هم‌چنین صالح به ارائه پیشنهادات و توصیه‌ها نیز می‌باشد. توصیه‌ها معمولاً در رابطه با مواد کنوانسیون و یا مسائل موضوعی آن می‌باشد.

از (<http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CEDAW/Pages/Introduction.aspx>)

اواخر سال ۲۰۰۷ کمیته حدود ۲۵ توصیه کلی صادر کرده است.

(<http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CEDAW/Pages/Introduction.aspx>)

۲-۵- کمیته ضد شکنجه

کمیته ضد شکنجه در سال ۱۹۸۷ تشکیل شد. این کمیته متشکل از ۱۰ کارشناس مستقل است که ۲ سال یک بار به مدت سه هفته تشکیل جلسه می‌دهند. دولت‌های عضو کنوانسیون ضد شکنجه موظف به ارائه گزارش به کمیته هستند. ابتدا گزارش‌های خود را یک سال پس از تصویب پروتکل الحاقی و بعد از آن هر ۴ سال یک بار ارائه می‌نمایند. این کمیته وظیفه نظارتی خود را از طریق دریافت شکایات فردی و بین‌الدولی و تحقیق و بررسی بر مبنای ادعای نقض جدی و سیستماتیک مفاد کنوانسیون ضد شکنجه انجام می‌دهد. کمیته همچنین تفاسیر خود از مفاد و محتوای مقررات حقوق بشری را در رابطه با مسائل موضوعی در قالب «نظرات کلی» منتشر می‌کند. (Fact Sheet No. 17, the Com-mittee against Torture)

کمیته فرعی پیشگیری از شکنجه به وسیله پروتکل اختیاری به کنوانسیون ضد شکنجه برای تکمیل اهداف کنوانسیون مربوطه برای پیشگیری از شکنجه، به عنوان یک نهاد معاهداتی جداگانه تشکیل شد. وظیفه کمیته فرعی بازدید از مکان‌های بازداشت در قلمرو کشورهای عضو پروتکل اختیاری است. این کمیته در راستای وظایف خود توصیه‌هایی را نیز به دولت‌های عضو ارائه می‌کند. (Simple guide to the UN treaty bodies, The International Service for Human Rights (ISHR), 2010: 5) اهداف دیگر کمیته فرعی، توصیه و کمک به استقرار مکانیزم پیشگیرانه ملی در دولت‌های عضو است. کمیته فرعی در حال حاضر متشکل از ۱۰ کارشناس مستقل است. البته در سال ۲۰۱۰ تعداد اعضا به ۲۵ عضو افزایش یافت و از سال ۲۰۰۷ جلسات آن آغاز شده است.

۲-۶- کمیته حقوق کودک

کمیته حقوق کودک در سال ۱۹۹۰ تشکیل شد. این کمیته متشکل از ۱۸ عضو است که برای مدت ۴ سال به وسیله دولت‌های عضو کنوانسیون انتخاب می‌شوند.^{۱۸} این افراد از اتباع هر کدام از دولت‌های عضو هستند. به علاوه کمیته ۲ سال یک بار به مدت سه هفته تشکیل جلسه می‌دهد. این کمیته از طریق دریافت شکایات در رابطه با ادعای نقض مفاد کنوانسیون حقوق کودک انجام وظیفه می‌نماید. همه‌ی کشورهای عضو موظف به ارائه

گزارش‌هایی منظم به کمیته هستند. بنابراین دولت‌های عضو ابتدا باید گزارش مقدماتی^{۱۹} را ۲ سال پس از الحاق به کنوانسیون و گزارش‌های ادواری^{۲۰} را هر پنج سال ارائه نمایند. کمیته مربوطه هر دو گزارش را بررسی نموده و نگرانی‌ها و توصیه‌های خود را در قالب «نتایج مشاهدات و بررسی‌ها» به دول عضو ارائه می‌کند. (Fact Sheet No.10 (Rev.1), (the Rights of the Child)

هم‌چنین از آوریل ۲۰۱۴ کمیته قادر هست به شکایات فردی در رابطه با موارد ادعای نقض حقوق افراد تحت کنوانسیون حقوق کودک و پروتکل‌های الحاقی آن به وسیله‌ی دولت‌های عضو رسیدگی نماید. طبق ماده ۱۲ پروتکل سوم الحاقی به کنوانسیون، کمیته می‌تواند به شکایات یک دولت از دولت دیگر در موارد ادعای نقض مفاد کنوانسیون، از سوی آن دولت رسیدگی نماید. البته برای طرح شکایات بین‌الدولی باید هر دو دولت مربوطه اعلامیه‌ی پذیرش پروتکل الحاقی را صادر کرده باشند. البته توسل به شکایات بین‌الدولی به ندرت اتفاق می‌افتد. به علاوه انجام تحقیق و بررسی در موارد ادعای نقض جدی و سیستماتیک کنوانسیون و پروتکل‌های الحاقی آن نیز صورت می‌گیرد. کمیته هم‌چنین تفسیر خود از مفاد و محتوای مقررات حقوق بشری را تحت عنوان «نظرات کلی» در رابطه با مسائل موضوعی صادر می‌کند. نکته‌ی دیگر در رابطه با کمیته، این است که کمیته صلاحیت پذیرش و بررسی درخواست برای مداخله اضطراری را ندارد. (<http://www.ijrcenter.org/un-treaty-bodies/committee-on-the-rights-of-the-child/>).

۲-۷- کمیته کارگران مهاجر

کمیته کارگران مهاجر برای نظارت بر کنوانسیون حمایت از کارگران مهاجر و خانواده آن‌ها ایجاد شده است. اولین جلسه این کمیته در مارس ۲۰۰۴ برگزار شد. این کمیته دو بار در سال به مدت سه هفته تشکیل جلسه می‌دهد و متشکل از ۱۰ کارشناس مستقل می‌باشد. همه‌ی کشورهای عضو موظف به ارائه گزارش‌هایی منظم به کمیته هستند. بدین صورت که ابتدا یک سال پس از تصویب کنوانسیون و پس از آن هر پنج سال موظف به ارائه گزارش هستند. (Simple guide to the UN treaty bodies, The International Service for Human Rights (ISHR), 2010, P. 8.)

هم‌چنین کمیته تحت شرایط خاصی، قادر خواهد بود تا به شکایات افراد در رابطه با نقض حقوق شان تحت کنوانسیون رسیدگی نماید البته به شرطی که ۱۰ دولت عضو این روش را طبق ماده ۷۷ کنوانسیون پذیرفته باشند. کمیته معمولاً دو بار در سال در ژنو تشکیل جلسه می‌دهد. کمیته اظهار نظرات خود در رابطه مسائل کاری خود و تفاسیرش

از مفاد مقررات حقوق بشری را نیز در قالب «نظرات کلی» منتشر می‌کند. (Fact Sheet No. 24 (Rev.1))

۲-۸- کمیته افراد معلول

قبل از هر چیز لازم به ذکر است که کنوانسیون حمایت از افراد معلول در ۱۳ دسامبر ۲۰۰۶ توسط مجمع عمومی تصویب شد. در ۳۰ مارس ۲۰۰۷ برای امضا مفتوح شد و سرانجام ۳ می ۲۰۰۸ به وسیله ۲۰ دولت مورد تصویب قرار گرفت. در فوریه ۲۰۱۱ تعداد دول عضو به ۹۸ کشور رسید و از جمله اولین نهاد معاهداتی است که سازمان‌های منطقه‌ای هم‌چون اتحادیه اروپا آن را مورد تصویب قرار داده‌اند. (<http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRPD/Pages/QuestionsAnswers.aspx>.)

کمیته حمایت از افراد معلول برای نظارت بر کنوانسیون حمایت از افراد معلول ایجاد شد. این نهاد نظارتی متشکل از ۱۸ کارشناس مستقل است که در صلاحیت شخصی خود اعمال وظیفه می‌نمایند و نه به عنوان نمایندگان دولت‌های خود، که برای مدت ۴ سال توسط دولت‌های متبوع خود انتخاب می‌شوند و امکان انتخاب مجدد آن‌ها نیز وجود دارد.^{۲۱} کمیته دو بار در سال در ژنو تشکیل جلسه می‌دهد.

همه‌ی کشورهای عضو موظف به ارائه گزارش‌هایی منظم به کمیته هستند. بدین صورت که در ابتدا ۲ سال پس از تصویب کنوانسیون و بعد از آن هر ۴ سال گزارش‌های خود را به کمیته ارائه نمایند. هم‌چنین پروتکل اختیاری به کنوانسیون به کمیته صلاحیت داده است تا به شکایات افراد در رابطه با موارد ادعای نقض کنوانسیون توسط دول عضو رسیدگی نماید. (<http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRPD/Pages/Question-Answers.aspx>)

کمیته هم‌چنین از طریق بازدید از کشورها به بررسی محرمانه موارد نقض کنوانسیون می‌پردازد. اولین جلسه کمیته در سال ۲۰۰۹ برگزار شد. این کمیته در ابتدا متشکل از ۱۲ کارشناس بود که در سال ۲۰۱۱ به ۱۸ عضو رسید.

۲-۹- کمیته ناپدیدشدگی اجباری

این کمیته برای نظارت بر اجرای کنوانسیون ناپدیدشدگی اجباری ایجاد شد. دولت‌های عضو کنوانسیون حمایت از کارگران مهاجر موظف‌اند گزارش‌های خود را در رابطه با اجرای مفاد کنوانسیون به کمیته ارائه نمایند. بدین صورت که دول عضو باید گزارش‌های خود را ۲ سال پس از تصویب کنوانسیون به کمیته ارائه نمایند. این نهاد نظارتی متشکل

از ۱۰ عضو است که از سوی دولت‌های عضو کنوانسیون انتخاب می‌شوند. کمیته دو بار در سال به مدت سه هفته در ژنو تشکیل جلسه می‌دهد.

طبق ماده ۳۱ این کنوانسیون، دول عضو ممکن است در زمان تصویب کنوانسیون و یا هر زمانی بعد از آن، اعلام نمایند که صلاحیت کمیته را در رابطه با دریافت و بررسی شکایات از سوی افراد یا به نمایندگی از افراد که قربانی نقض مفاد کنوانسیون توسط دول عضو شده‌اند را می‌پذیرند. هم‌چنین طبق ماده ۳۲ کنوانسیون، کمیته صلاحیت دریافت شکایات بین‌الدولی را نیز دارد. (<http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CED/Pag-es/CEDIntro.aspx>)

۳- وظایف کلی نهادهای معاهداتی

وظیفه‌ی کلی نهادهای معاهداتی، نظارت بر اجرای تعهدات دولت‌ها تحت معاهدات مهم حقوق بشری است. تمام نهادهای معاهداتی موظف به دریافت گزارشات ارائه شده توسط دول عضو، صدور توصیه به دول عضو برای اجرای تعهدات و توصیه نظرات کلی می‌باشند. برخی نهادهای معاهداتی موظف‌اند یک سری وظایف دیگری را نیز انجام دهند، از جمله؛

- توجه به طرح شکایات فردی
- توجه به طرح شکایات بین‌الدولی
- جست و جو، تحقیق و بررسی از طریق بازدید از کشورها

۳-۱- بررسی گزارشات

زمانی که دولتی عضو یکی از معاهدات حقوق بشری می‌شود، این دولت‌ها به تسلیم گزارشات ادواری به این نهادها متعهد می‌شوند. گزارش ادواری، گزارشی است که یک دولت عضو در فواصل زمانی منظم، موظف به ارائه آن به کمیته‌های مربوطه است. در کل نظام گزارش‌دهی اهداف متعددی را دنبال می‌کند. این اهداف را می‌توان در سه دسته تقسیم نمود: هدف اول از این گزارش‌ها این است که نهادهای نظارتی بتوانند ارزیابی عینی و دقیق از وضعیت حقوق بشر در کشورهای عضو به عمل آورده و میزان مطابقت رفتار دولت‌ها با تعهدات بین‌المللی آن‌ها طبق معاهدات مربوطه را بسنجند. هدف دوم این است که این فرصت را برای دولت گزارش‌دهنده فراهم می‌آورد که نظام قانونی، اداری و اجرایی مربوط به حقوق حمایت شده در اسناد بین‌المللی را هر چند سالی یکبار مرور کرده، نقاط ضعف و کاستی‌ها را شناسایی کرده و برای رفع آن سیاست‌گذاری و

برنامه‌ریزی نمایند و هدف سوم از گزارش‌دهی این است که دولت‌های دیگر با مشکلات و موانع پیش روی دولت گزارش‌دهنده در اجرای تعهدات خود طبق معاهدات حقوق بشری آشنا شده و بتوانند ارزیابی واقع‌بینانه‌تری از رفتار دولت گزارش‌دهنده به عمل آورند. (سادات اخوی، ۱۳۹۱: ۱۴۶) روند نظارت بر اجرای تعهدات دولت‌ها از طریق گزارش‌دهی نیازمند چندین مرحله است، اما نکته قابل توجه این است که تمامی نهادهای معاهداتی این مراحل را طی نمی‌کنند. (United Nations high commissioner for human rights: 36)

- آماده سازی گزارش دولت‌ها در سطح ملی

- بررسی گزارش‌ها در مجمع عمومی از طریق گفت‌وگوی سازنده دول عضو

- انتشار نتیجه‌ی مشاوره‌ها و توصیه‌ها

- پیگیری اجرای نتایج بررسی‌ها

۲-۳- بررسی شکایات افراد

قبل از هر چیز باید خاطر نشان ساخت که تعدادی از نهادهای معاهداتی از جمله، کمیته حقوق بشر، کمیته رفع کلیه اشکال تبعیض نژادی، کمیته رفع تبعیض علیه زنان و کمیته ضد شکنجه، با تصویب پروتکل‌های اختیاری و یا اعلامیه مورد نیاز، صلاحیت خود را برای دریافت شکایات فردی مربوط به ادعای نقض حقوق ناشی از این معاهدات را پذیرفته‌اند. رویه تسلیم شکایات افراد ممکن است در یکی از مواد معاهده و یا در پروتکل اختیاری جداگانه پذیرفته شود. برای مثال کمیته حقوق بشر، کمیته حقوق اقتصادی-اجتماعی و فرهنگی، کمیته حمایت از اشخاص معلول و کمیته حمایت از زنان شکایات فردی را بر اساس پروتکل اختیاری خود می‌پذیرند. از طرف دیگر کمیته ضد شکنجه و کمیته رفع اشکال تبعیض نژادی زمانی که اعلامیه‌های مورد نیاز طبق ماده ۲۲ از کنوانسیون ضد شکنجه و ماده ۱۴ از کنوانسیون رفع کلیه اشکال تبعیض نژادی صادر شد، شکایات افراد مورد پذیرش قرار می‌گیرد. به منظور تسلیم شکایات افراد علیه دولت‌ها در نهادهای معاهداتی دو شرط اساسی مورد نیاز است:

- دولت مربوطه معاهده مورد بحث را تصویب کرده باشد؛

- دولت عضو باید به صراحت صلاحیت نهادهای معاهداتی را به رسمیت بشناسد.

البته برخی نهادهای معاهداتی محدودیت زمانی خاصی را برای طرح شکایات افراد مقرر کرده‌اند. برای مثال کمیته رفع تبعیض نژادی مقرر داشته است که شکایات افراد در صورت انقضای ۶ ماه از زمان به نتیجه نرسیدن راه حل‌های داخلی و بین‌المللی مسموع

نیست. حتی اگر هیچ محدودیتی هم مقرر نشده باشد بهتر است شکایات در اسرع وقت بعد از به نتیجه نرسیدن راه‌حل‌های داخلی و بین‌المللی ارائه شود.

نکته دیگر اینکه نه تنها افراد می‌توانند در این نهادها طرح شکایت نمایند بلکه اشخاص ثالث نیز به نمایندگی از فرد یا گروهی از افراد و با رضایت کتبی وی طرح شکایت نمایند. به عنوان مثال در کمیته ضد شکنجه و کمیته حقوق بشر می‌توان به نمایندگی از فرد طرح دعوی نمود و در کمیته حمایت از زنان، کمیته تبعیض نژادی و کمیته حقوق اقتصادی-اجتماعی و فرهنگی به نمایندگی از افراد طرح دعوی نمود.

هم‌چنین قابل ذکر است که حتی اگر نهادهای معاهداتی یک نهاد شبه قضایی باشند باز هم نمی‌توان گفت توصیه‌ها و تصمیمات آن‌ها الزام‌آور است. با این حال انتظار می‌رود دولت‌های عضو، توصیه‌ها و تصمیمات نهادها را اجرا و جبران مناسبی را برای شکایات مربوطه در نظر گیرند. شرایطی نیز برای طرح شکایات در نظر گرفته شده که به برخی از آن‌ها اشاره می‌شود از جمله:

- شکایت از سوی قربانی یا نماینده آن و با کسب رضایت کتبی آن باشد؛
- شاکی باید تمام راه‌حل‌های داخلی را طی نماید؛
- شکایت در هیچ نهاد منطقه‌ای یا بین‌المللی در حال رسیدگی نباشد؛
- طرح شکایت در رابطه با مواردی که دولت مربوطه نسبت به آن حق شرط وارد نموده است، ممنوع می‌باشد؛
- طرح شکایت دارای مبنای اخلاقی بوده و برای سوءاستفاده نباشد.

۳-۳- شکایات بین دولتی

شکایت بین دولتی به یک دولت اجازه می‌دهد که علیه دولت دیگر که مرتکب نقض جدی مفاد یکی از معاهدات حقوق بشری شده طرح شکایت نماید. شرط استناد به این روش عضویت هر دو کشور مربوطه در معاهده مورد بحث است. اما نکته قابل توجه آن است که به دلیل عواقب سیاسی توسل به چنین اقدامی دولت‌ها تا کنون از این روش استفاده نکرده‌اند. طبق کنوانسیون ضد شکنجه^{۲۲}، کنوانسیون حمایت از زنان^{۲۳} و کنوانسیون حقوق اقتصادی-اجتماعی و فرهنگی (ماده ۱۰) شکایات می‌توانند علیه دولتی که اثر کاملی را به معاهدات و مفاد آن‌ها نداده‌اند مطرح شود. از پیش شرط‌های توسل به این روش می‌توان به دو مورد زیر اشاره کرد:

- طی راه‌حل‌های داخلی؛
- شناسایی صلاحیت نهادهای معاهداتی

نکته دیگر اینکه، تحت کنوانسیون رفع تبعیض نژادی^{۲۴} و کنوانسیون حقوق مدنی و سیاسی،^{۲۵} کمیسیون سازش ویژه‌ای طبق این روش ایجاد شده است. هم‌چنین طبق کنوانسیون حمایت از زنان^{۲۶}، کنوانسیون ضد شکنجه^{۲۷} (ماده ۳۰) و کنوانسیون کارگران مهاجر^{۲۸} راه‌حل‌هایی نظیر داوری و مذاکره نیز پیش‌بینی شده است.

۳-۴- روش تحقیق و بررسی

قبل از هر چیز لازم به یادآوری است که روش تحقیق و بررسی به عنوان یک روش نظارتی پروسه‌ای است کاملاً محرمانه و با نوعی سازش با کشور مربوطه انجام می‌شود. کمیته ضد شکنجه، کمیته حمایت از زنان و کمیته حمایت از افراد معلول در صورت نقض جدی و سیستماتیک مفاد معاهدات حقوق بشری مهم به وسیله‌ی دول عضو می‌توانند از روش تحقیق و بررسی استفاده نمایند. همانند روش طرح شکایات فردی، نهادهای معاهداتی زمانی می‌توانند شروع به رسیدگی نمایند که دول عضو چنین صلاحیتی را برای آن‌ها به رسمیت شناخته باشند.

زمانی که دولتی کنوانسیون ضد شکنجه، پروتکل الحاقی کنوانسیون حمایت از زنان و پروتکل الحاقی حقوق اقتصادی- اجتماعی و فرهنگی را تصویب می‌کند، در واقع صلاحیت نهادهای معاهداتی را برای بررسی و تحقیق در هر زمانی می‌پذیرد. البته طبق پروتکل اختیاری کنوانسیون حمایت از زنان^{۲۹}، پروتکل اختیاری حقوق اقتصادی اجتماعی و فرهنگی^{۳۰} و کنوانسیون ضد شکنجه^{۳۱} با اعلامیه‌ای می‌توان رأی خود به صلاحیت کمیته را پس گرفت.

روند این کار نیز بدین صورت است که، اگر شکایتی در کمیته‌ای مطرح شود ابتدا کمیته از دول عضو برای همکاری از طریق ارائه اطلاعات و تسلیم گزارشات دعوت می‌کند، لذا طبق این اطلاعات کمیته اعضای خود را افزایش داده و گزارش خود را صادر و با رضایت دول مربوطه کار تحقیق و بررسی را شروع می‌کند. متعاقب آن یافته‌های کمیته همراه با توصیه‌ها به دولت مربوطه تقدیم می‌شود. دولت مربوطه ۶ ماه فرصت دارد که پاسخ کافی را ارائه کرده و یا هر اقدامی را اتخاذ کرد به کمیته اطلاع دهد.

۳-۵- ارائه تفاسیر عمومی

نهادهای معاهداتی حقوق بشری، در سیستم حقوق بشر کارکردهای مهمی را بر عهده دارند. آن‌ها بر اجرای تعهدات ناشی از معاهدات حقوق بشری کشورهای عضو نظارت کرده و پیشرفت آن را پیگیری می‌نمایند. آن‌ها دولت‌ها را در ارزیابی دستاوردها و شناسایی

خلأها و شکافها در رابطه با اجرای تعهدات حقوق بشری کمک می‌کنند. (Mechlem, 2009: 927) این نهادها در تغییر قانون، رویه و سیاست کشورهای عضو تلاش نموده و ارائه راهنمایی‌هایی در رابطه با اقدامات مورد نیاز برای اجرا و پیاده‌سازی حقوق در سطح ملی را برعهده دارند. برخی از آنها برای گفت و گو و مذاکرات حقوق بشری در سطح ملی و جبران خسارت فردی تلاش می‌نمایند و نهایتاً تفسیر معاهدات حقوق بشری را نیز انجام می‌دهند. (Document A/59/2005/Add.3 of 26 May 2005, para. 95.)

این نهادها مطابق با رؤسای خود و سازوکارهای قانونی خود، در ایجاد محتوای هنجارهای حقوق بشری و معنا دادن به حقوق فردی و تعهدات دولت‌ها نقش مهمی را ایفا می‌کنند. یکی از ابزارهای اصلی برای هنجارسازی حقوق بشر، تفاسیر عمومی است که برای توسعه‌ی درک جامع از حقوق فردی بسیار مؤثر است. برای بسیاری از حقا، به ویژه حقوق اقتصادی- اجتماعی و فرهنگی، این تفاسیر عمومی (توصیه‌های عمومی) معتبرترین تفاسیر در دسترس هستند، هرچند که این تفاسیر الزام‌آور نیستند. تفاسیر عمومی کمیته‌ها نه تنها برای دولت‌های عضو، بلکه برای درک حق به طور کلی بسیار مهم است. نهادهای معاهداتی علاوه بر کارکرد فنی و حقوقی، فعالیت‌های سیاسی دیگر بازیگران حقوق بشری، به ویژه شورای حقوق بشر را نیز تکمیل می‌نمایند. تفاسیر عمومی کمیته‌ها توسط نهادهای حقوق بشری در توسعه‌ی دانش حقوق بشر، می‌تواند به عنوان خروجی یک بررسی از مواد و منابع حقوق بشری برای رسیدن به حقایق و نتایج جدید در نظر گرفته شود. (The Compact Oxford English Dictionary)

با توجه به اهمیت تفاسیر عمومی کمیته‌ها، بدیهی است که این نهادها باید از یک روش مناسب برای ارائه تفاسیر و توصیه‌های عمومی استفاده نمایند. یک روش کلیدی برای نهادهای معاهداتی در رابطه با تفاسیر عمومی، استفاده از حقوق بین‌الملل عرفی مندرج در مواد ۳۱ و ۳۲ کنوانسیون وین در رابطه با حقوق معاهدات می‌باشد. می‌توان استدلال نمود که زمانی که نهادهای معاهداتی به تفاسیر عمومی می‌پردازند، برای ارائه تفسیری قابل قبول‌تر، منطقی‌تر، قانونی‌تر و به اصول عدالت و حاکمیت قانون نزدیک‌تر شدن آن استفاده از این روش ضروری است. (Birgit, 2011: 9) برخی معتقدند تفاسیر عمومی «معتبرترین تفسیر» از حقوق مندرج در یک معاهده است. هم‌چنین تفاسیر عمومی با کمک به شکل‌گیری اعتقاد حقوقی و رویه دولت‌ها در ایجاد حقوق بین‌الملل عرفی بسیار مؤثر است. بسیاری از مفسران معتقدند که تفسیر عمومی کمیته‌ها بار حقوقی قابل توجهی دارد لذا آن‌ها استدلال می‌نمایند که کمیته‌ها معتبرترین مفسر معاهدات هستند و علی‌رغم

ماهیت غیرالزام‌آور تفاسیر عمومی، دولت‌ها نمی‌توانند نسبت به این تفاسیر بی‌اعتنا باشند.
(U.N. Doc. E/CN.4/2001/148 (Mar. 30, 2001))

۴- مشکلات پیش روی نهادهای معاهداتی

علی‌رغم موفقیت نسبی نظام مبتنی بر معاهدات، این نظام در حال حاضر به شکلی با بحران روبه‌روست. پروفسور جمیز کرافورد نیز در کتاب «آینده نظارت بر معاهدات حقوق بشری سازمان ملل متحد» به سلسله‌ای از این مشکلات اشاره کرده است. به برخی از این موارد اشاره می‌شود.

۴-۱- مشکلات در ارائه و رسیدگی به گزارش‌ها

۴-۱-۱- تأخیر در ارائه گزارش‌ها

علی‌رغم افزایش تصویب معاهدات حقوق بشری، تغییری در سطح گزارش‌ها به وجود نیامده است. لذا این امر کمیته‌ها را با حجمی گسترده از گزارش‌های با تأخیر رسیده مواجه ساخته است. در حالی که اگر دولتی عضو نه معاهده اصلی حقوق بشری و پروتکل‌های الحاقی شده باشد به طور متوسط موظف به ارائه حدود ۲۰ گزارش در یک پروسه ۱۰ ساله هستند، اما با توجه به انعطاف مقرر شده به وسیله کمیته‌ها در رابطه با ارائه گزارش‌ها در سال‌های ۲۰۱۰ و ۲۰۱۱ تنها ۱۶ درصد از گزارش‌ها دریافت شده است. بنابراین تنها یک سوم گزارش‌ها در زمان خود ارسال شده‌اند. علت اصلی این تأخیرها، کمبود منابع و امکانات لازم در ارائه این گزارش‌هاست که در سایر ارکان نظارتی سازمان ملل متحد از جمله گزارش‌های دوره‌ای حقوق بشری^{۳۲} نیز مطرح است. این استدلال به ویژه برای کشورهای کمتر توسعه یافته، در حال توسعه محصور در خشکی و جزایر کوچک تحت تأثیر بلایای طبیعی و جنگ بیشتر صادق است. دلیل دیگر، فقدان اراده سیاسی است، دولت‌ها از اراده سیاسی کافی برای تنظیم و ارائه این گزارش‌ها بر خوردار نیستند. (Simple guide to the UN treaty bodies, The International Service (for Human Rights (ISHR), 2010: P. 12)

۴-۱-۲- تأخیر در بررسی گزارش‌ها؛ فقدان صلاحیت و ظرفیت

حجم کارهای عقب‌افتاده در گزارش‌های دولت‌ها و شکایات فردی اولین و بارزترین مشکل این نهادهاست. چرا که حجم کارها بین زمان ارسال گزارش‌ها و بررسی آن‌ها مشکل ایجاد می‌کند. تا جایی که در سال ۲۰۰۰ حدود ۲۰۰ گزارش در حال انتظار برای بررسی وجود داشت و در سال ۲۰۱۲ نهادها با حجمی از کارهای عقب‌افتاده (بالغ بر

۲۸۱ گزارش) مواجه شدند. این امر نشان می‌دهد دولت‌هایی که وقت خود را صرف تهیه گزارش می‌کنند حداقل بایستی یک سال در انتظار بررسی آن بمانند. برای نهادهایی که به شکایات فردی رسیدگی می‌کنند نیز، افزایش تعداد شکایات منجر به تأخیر در رسیدگی گردیده است. این مسأله آشکارا بر حقوق خواهان تأثیر منفی دارد چرا که وی را با انتظار طولانی مدت مواجه می‌نماید.

۴-۲- محدودیت منابع

کمیته‌ها به لحاظ مالی در مضیقه هستند. بودجه آن‌ها بسیار محدود است و تکافوی برگزاری جلسات نیست. البته ابتکاراتی در این زمینه صورت گرفته است، نظیر اینکه کمیته حقوق بشر، گروه‌کاری در سال ۱۹۹۵ ایجاد کرد که پیشنهاداتی برای توسعه منابع ارائه شد. فقدان منابع یک مشکل مستمر برای نهادهای نظارتی است و هنوز هم اقداماتی جدی در راستای رفع آن صورت نگرفته است. این در حالی است که در برخی کنوانسیون‌ها از جمله کنوانسیون رفع کلیه اشکال تبعیض (ماده ۱۷)، کنوانسیون ضد شکنجه (ماده ۱۸) و کنوانسیون حقوق کودک (ماده ۴۳) دبیرکل موظف شده است که تسهیلاتی را برای عملکرد بهتر کمیته مقرر کند.

این ارکان از نظر ارتباط اعضا با یکدیگر نیز باید تحرک بیشتری داشته باشند. رؤسای کمیته‌ها معمولاً جلسات سالیانه‌ای با یکدیگر دارند، در حالی که اعضا وقت کمی را با یکدیگر می‌گذرانند و فرصت کمی برای بحث درباره‌ی نوع اصلاحاتی که می‌تواند آن‌ها را فعال‌تر کند دارند. هم‌چنین ترجمه اسناد زمان زیادی را به خود اختصاص می‌دهد و گاه برخی از گزارش‌ها که حجم بالایی دارند، مدت زمان زیادی در نوبت برای ترجمه هستند. (مصفا، ۱۳۸۸: ۱۶۵)

۴-۳- فقدان انسجام و هماهنگی بین نهادهای معاهداتی

فقدان انسجام بین نهادهای معاهداتی، به دلیل رشد فزاینده‌ی سیستم نهادهای معاهداتی است. دو مسأله بر این امر دامن می‌زند؛

۱. اختلاف در تفاسیر ارائه شده به وسیله کمیته‌ها در رابطه با مسائل مطروحه که منجر به تناقض در رویه می‌شود

۲. تفاوت و اختلاف در متد و یا روش کار کمیته‌ها. مورد اخیر به دلیل برخی تفاوت‌ها در روش کار و یا متد کمیته‌هاست. البته با توجه به روش‌های نظارتی جدید برخی کمیته‌ها، این روند رشد بیشتری هم یافته است. بنابراین این مسأله کشورها و دارندگان

حق را در بهره‌مندی از سیستم نهادهای معاهداتی دچار مشکل می‌کند. (Koneva, 2014: 295)

کمیساریای عالی ملل متحد نیز، مشکل فقدان انسجام و هماهنگی میان نهادهای معاهداتی را از جمله چالش اساسی پیش‌روی آن‌ها اعلام می‌کند و اظهار می‌دارد که «در حقیقت؛ رشد فزاینده سیستم نهادهای معاهداتی، اگر چه مثبت تلقی می‌گردد، از طرفی هم تأثیر منفی بر انسجام میان این نهادها و هماهنگی فعالیت‌های آن‌ها دارد و تأثیر مثبت سیستم نهادهای معاهداتی را در سطح کشورها بسیار تضعیف می‌کند».

(HRTD/docs/DublinII_Outcome_Document.pdf.) درحالی که نه معاهده مهم حقوق بشری هر کدام در رابطه با موضوعی خاص بوده و قلمرویی مشخص دارند، این اسناد «مقررات مشابه را ارائه داده و مسائل یکسانی از جمله؛ عدم تبعیض، قانون‌گذاری داخلی، اجرای ملی معاهدات و برابری جنسیتی را تحت پوشش قرار می‌دهند» (UN Doc. A/66/860. 26 June 2012: 25) در حالی که تحولات تاریخی و سیاسی انگیزه مهمی در تصویب معاهدات حقوق بشری داشته است، تردیدی نیست که این عامل مهم در تفسیر حقوق مهم مندرج در معاهدات مختلف هم مؤثر بوده است، لذا ممکن است میان مقررات مربوطه در اسناد مختلف پذیرفته شده در زمان‌های مختلف اختلاف صریح و یا ضمنی وجود داشته باشد. (Alston & Crawford, 2000: 385)

با اینکه نهادهای معاهداتی، در رابطه با مقررات مشابه رویکرد واحدی را اتخاذ می‌کنند، باز هم تفاوت‌هایی وجود دارد. نظرات بیان شده، تفاسیر مواد مختلف و روش‌ها از یک کمیته به کمیته دیگر متفاوت است. دلیل اصلی این تفاوت‌ها از «گرایش اجتناب ناپذیر» نهادهای معاهداتی برای دربرگرفتن تمام مسائل صریح و ضمنی در بررسی گزارش‌های دولت‌ها که ممکن است در اجرای معاهدات به وجود آید، می‌باشد. (Alston & Crawford, 2000: 385) بنابراین افزایش تعداد نهادهای معاهداتی خطر بزرگ عدم هماهنگی میان نهادها را به دنبال دارد. البته در این رابطه، موضع واحد و یکپارچه‌ای از نهادهای معاهداتی در مورد مسائل خاص و همکاری بیشتر بین آن‌ها نیازمند توجه و دقت بیشتر است.

به عبارت دیگر به دلیل روش‌های مختلف در ارائه تفسیر نظیر ارائه نظرات یا توصیه‌های کلی، تفسیر براساس گزارش دولت‌ها و گزارش افراد می‌باشد و لذا تفسیر بر اساس هر کدام از این ابزارها هماهنگی و انسجام در تفسیر ارائه شده از نهادهای معاهداتی را خدشه‌دار می‌نماید. بنابراین وجود هفت نهاد معاهداتی مستقل به منظور نظارت بر اجرای

تعهدات حقوق بشر، امکان تفسیرهای متنوعی را ایجاد می‌کند که ممکن است منجر به عدم اطمینان در رابطه با مفاهیم و استانداردهای کلیدی حقوق بشر شود که تهدیدی جامع و کامل تفسیر متقابل مفاهیم حقوق بشر است. تعدادی از توصیه‌هایی که از هر یک از نهادهای معاهداتی ارائه می‌کنند باعث می‌شود که دولت‌های عضو تصویری جامع از نگرانی‌ها و توصیه‌های مهم حقوق بشر در مورد وضعیت حقوق بشر در کشورهای مختلف را به دست نیاورند. (Eighteenth meeting of chairpersons of the human rights treaty bodies Geneva, 22-23 June 2006)

۴-۴- استقلال و تخصص اعضای نهادهای معاهداتی

اگرچه استقلال اعضای نهادهای معاهداتی، یکی از ویژگی‌های اصلی آنهاست، اما این مسأله یکی از چالش‌های اساسی فرا روی آنها نیز محسوب می‌شود. (Informal Technical Consultation with States parties on treaty body strengthening, Switzerland, May 2011: 17) البته شایان ذکر است که این استقلال گاهی باعث سؤاستفاده از مقام خود در کمیته مربوطه نیز می‌شود که با اصل بی‌طرفی و استقلال آنها در تضاد و تناقض است. لوئی آربور کمیسر عالی ملل متحد در همین خصوص اظهار داشته است که «نهادهای معاهداتی از نظر کارشناسان و استقلال آنها، توزیع جغرافیایی، نمایندگی سیستم‌های عمده‌ی حقوقی و توازن جنسیتی کاملاً نامتعادل هستند». (HRI/MC/2006/2, 14 March 2006, para. 22) به علاوه در سمینار بین‌المللی کارشناسان در رابطه با تقویت سیستم نهادهای معاهداتی تصریح شد که «ابزارهایی که به وسیله‌ی آن، کاندیداها برای نهادهای معاهداتی انتخاب می‌شوند که معمولاً در سطح ملی و به وسیله‌ی دول عضو انتخاب می‌شوند، می‌تواند تا حد زیادی بهبود یابد». (O'Flaherty, 2010: 326) نیاز به تأکید است که مسأله استقلال نهادهای معاهداتی باید از دو جنبه مهم مورد توجه قرار گیرد، روند انتخابات و اعمال اختیارات مربوطه توسط کارشناسان نهادهای معاهداتی. قطعاً روند انتخاب و انتصاب کارشناسان نقش بسیار مهمی در حصول اطمینان از تجربه، تخصص، استقلال و بی‌طرفی اعضای نهادهای معاهداتی دارد. (Koneva, 2014: 295)

در جریان اعمال وظایف توسط نهادهای معاهداتی، نگرانی در مورد استقلال نهادهای معاهداتی ممکن است از دو مسأله رفتار اعضای نهادهای معاهداتی و شرایط خاصی که ممکن است نشان دهد که استقلال نهادهای معاهداتی زیر سؤال رفته است، ایجاد شود. این وضعیت ممکن است نشان‌دهنده‌ی تعارض منافع باشد. تعیین شرایطی که معمولاً تعارض منافع پیش می‌آید، ضروری است؛ زمانی که اعضای نهادهای معاهداتی، تبعه‌ی

کشور تحت بررسی است، زمانی که عضو نهاد معاهداتی منصوب کشور مربوطه است و منافع شخصی عضو مربوطه در مسأله تحت بررسی و یا دیگر تعارض منافع. البته ادعا شده است که «از آنجایی که صرف مشاهده تعارض منافع بالقوه برای تعیین استقلال عضو مربوطه کافی است، آستانه وجود تعارض منافع بسیار پایین است» (Rodley, 2011: 13). البته جالب توجه است که روش کاری بسیاری از نهاد معاهداتی (کمیته حقوق بشر، کمیته ضد شکنجه و کمیته حمایت از افراد معلول) کمیته‌های مربوطه را برای تصمیم‌گیری در مورد احتمال پیش آمدن تعارض منافع، توانمند کرده‌اند. روش معمول کمیته‌ها در رابطه با تعارض منافع بالقوه این است که عضوی که نسبت به آن سؤطن تعارض منافع باشد از بررسی گزارش‌های ادواری و دیگر امور مربوط به آن و بررسی شکایات واصله به کمیته محروم می‌گردد. (Truscan, 2012: 13) واقعیت آن است که کمیته‌ها در صورت امکان تعارض منافع، استقلال خود را به عنوان یک نهاد، تأیید می‌کنند.

نتیجه گیری

سازوکارهای بین‌المللی را هرگز نمی‌توان جایگزین سازوکارها و اقدامات ملی جهت پیاده نمودن استاندارد حقوق بشری نمود. حقوق بشر در ابتدا و در درجه‌ی نخست، باید در سطح ملی و محلی پیاده شود. با این حال روش‌ها و سازوکارهای بین‌المللی نقش مکمل را دارند چرا که مبین خواست عمومی جامعه بین‌المللی برای فراهم آوردن شرایطی هستند که مفاد اسناد مهم حقوق بشری به مرحله اجرا درآید. همان‌طور که گفته شد سازوکار نهادهای مبتنی بر معاهدات به عنوان یکی از سازوکارهای بین‌المللی برای نظارت بر اجرای اسناد مهم حقوق بشری چالش‌ها و ایراداتی بر آن‌ها وارد است که تلاش در جهت رفع آن ضروری است. شاید مهم‌ترین چاره، تقویت این نهادهاست. برای تقویت این نهادهای پیشنهاداتی را می‌توان ارائه داد. نخست برگزاری جلساتی بین رؤسای نهادهای معاهداتی برای هماهنگی در حل مسائل مالی و نشست بین کمیته‌ای برای هماهنگ‌سازی متدها و یا روش کار. دوم اصلاح ساختار نهادهای معاهداتی. این مسأله ابتدا توسط دبیر کل تحت عنوان «سازمان ملل؛ برنامه کاری برای تغییر بیشتر» برجسته شد. در این میان بحث عدم ارسال گزارش‌ها و تأخیر در بررسی آن‌ها به عنوان مهم‌ترین عامل تضعیف نهادهای معاهداتی مطرح شد که در نهایت افزایش همکاری میان نهادها در بررسی گزارشات و استانداردسازی گزارشات به عنوان راه حل رفع آن مطرح گردید.

1. Global Instrument
2. International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination, 1965, available at: <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CERD.aspx>.
3. International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (1966), available at: <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CESCR.aspx>.
4. International Covenant on Civil and Political Rights, 1966, available at: <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CCPR.aspx>.
5. Optional Protocol to the International Covenant on Civil and Political Rights, Adopted and opened for signature, ratification and accession by General Assembly resolution 2200A (XXI) of 16 December 1966 entry into force 23 March 1976, in accordance with Article 9, available at: <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/OPCCPR1.aspx>.
6. Second Optional Protocol to the International Covenant on Civil and Political Rights, aiming at the abolition of the death penalty, Adopted and proclaimed by General Assembly resolution 44/128 of 15 December 1989, available at: <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/2ndOPCCPR.aspx>.
7. United Nation Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (1965), available at: https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-8&chapter=4&lang=en.
8. Optional Protocol to the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, (A/RES/54/4), available at: <http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/protocol/text.htm>.
9. Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, 1984, available at: <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CCPR.aspx>.
10. Monitoring implementation of the international human rights instruments: an overview of the current treaty body system, Fifth session of the Ad Hoc Committee on a Comprehensive and Integral International Convention on Protection and Promotion of the Rights and Dignity of Persons with Disabilities, (24 January - 4 February 2005).
11. Convention on the Rights of the Child, 1989, available at: <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CCPR.aspx>
12. Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the involvement of children in armed conflict, Adopted and opened for signature, ratification and ac-

cession by General Assembly resolution A/RES/54/263 of 25 May 2000 entry into force 12 February 2002, available at: <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/OPACCRC.aspx>.

13. Convention for the Protection of the Rights of Immigrant Workers and Their Family Members, 1990, available at: <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CCPR.aspx>.

14. Convention for the Protection of the Rights of Persons with Disabilities, 2006, available at: <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CCPR.aspx>.

15. Optional Protocol to the Convention on the Rights of Persons with Disabilities, available at: <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRPD/Pages/OptionalProtocol-RightsPersonsWithDisabilities.aspx>.

16. Convention on the Protection of All Persons from Enforced Disappearance, 2006, available at: <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CCPR.aspx>

17. Economic and Social Council (ECOSOC).

۱۸. ماده ۴۳ کنوانسیون حقوق کودک.

19. initial report

20. periodic reports

۲۱. ماده ۳۴ کنوانسیون.

۲۲. ماده ۲۱ کنوانسیون.

۲۳. ماده ۷۶ کنوانسیون.

۲۴. مواد ۱۱ تا ۱۳ کنوانسیون.

۲۵. مواد ۴۱ تا ۴۳ کنوانسیون.

۲۶. ماده ی ۲۹ کنوانسیون.

۲۷. ماده ۳۰ کنوانسیون.

۲۸. ماده ۹۲ کنوانسیون.

۲۹. ماده ۱۰ کنوانسیون.

۳۰. ماده ۱۱ کنوانسیون.

۳۱. ماده ۲۸ کنوانسیون.

32. Universal Periodic Review (UPR).

منابع

الف) فارسی

مقاله‌ها

- حسینی، سیدحسین (۱۳۸۸)، «نهادهای حقوق بشری در سازمان ملل متحد و افغانستان»، *فلسفه و کلام*، سفیرنور، شماره ۱۲.
- سادات اخوی، سیدعلی (۱۳۹۱)، «نظام نوین گزارش دهی کشورها به کمیته ی حقوق بشر سازمان ملل متحد»، *فصلنامه ی حقوق*، دوره ۴۲، شماره ۱.
- قاری سیدفاطمی، سید محمد (۱۳۸۲)، «معاهدات حقوق بشری فضایی متفاوت»، *حقوقی بین‌المللی*، شماره ۲۸.
- مصفا، نسرین (۱۳۸۲)، «ارزیابی سازوکارهای ملل متحد در حمایت از حقوق بشر: ارکان مبتنی بر منشور و معاهدات»، *مدرس علوم انسانی*، شماره ۳.

ب) انگلیسی

A. Articles

- Alston P. & Crawford J. (Eds) "The future of the UN human rights treaty monitoring system" Cambridge: Cambridge University Press, 2000.
- Birgit. P, "Aspects of Human Rights Interpretation by the UN Treaty Bodies", University of Rostock, 2011.
- Dublin II Meeting on the Strengthening of the United Nations Human Rights Treaty Body System, Outcome document, November 2011. URL: http://www2.ohchr.org/english/bodies/HRTD/docs/DublinII_Outcome_Document.pdf.

- **Human rights treaty bodies**, office of the United Nations high commissioner for human rights, Available at: <http://www.ohchr.org/documents/publications/ngohandbook/ngohandbook4.pdf>.

- Informal Technical Consultation with States parties on treaty body strengthening, Switzerland, May 2011. P. 17, available at: URL: http://www2.ohchr.org/english/bodies/HRTD/docs/Sion_report_final.pdf.

- Mechlem. K, “treaty bodies and the interpretation of human rights”, **Vanderbilt journal of transnational law**, [vol. 42:905, 2009, p. 927.

- Koneva, A.E “Challenges Facing The Human Right Treaty Body System”, **The Department of International Law Peoples’ Friendship University of Russia** 6, Miklukho - Maklayast., Moscow, Russia, 117198, 2014, p. 295.

- O’Flaherty M.,” Reform of the UN Human Rights Treaty Body System: Locating the Dublin Statement, **Human Rights Law Review**. — 10:2 (2010).

- Plan of the UN High Commissioner for Human Rights “In larger freedom: towards development, security and human rights for all”, Attached document A/59/2005/Add.3 of 26 May 2005.

- Rodley N. “Duplication and Divergence in the Work of the United Nations Human Rights Treaty Bodies: A Perspective from a Treaty Body Member”, Proceedings of the Annual Meeting. American Society of International Law. 2011. Vol. 105. P. 13.

- Simple guide to the UN treaty bodies, **The International Service for Human Rights** (ISHR), 9 July 2010, P. 5.

- **The Compact Oxford English Dictionary**, available at: http://www.askoxford.com/concise_oed/orexxsearch?view=uk (last accessed 20 February 2008).

- Truscan I. “The independence of UN human rights treaty body members”, Geneva: **Geneva Academy of International Humanitarian Law and Human Rights**, 2012.

- Eighteenth meeting of chairpersons of the human rights treaty bodies Ge-

neva, concept paper on the high commissioner's proposal for a unified standing treaty body, 22-23 June 2006.

B. Documents

- HRI/MC/2006/2, 14 March 2006, para. 22.
- UN Doc. A/66/860. 26 June 2012, p. 25.
- U.N. Doc. HRI/GEN/1/Rev.9 (Vol. 1) and U.N.
- U.N. Doc. E/CN.4/2001/148 (Mar. 30, 2001)
- Fact Sheet No. 24 (Rev.1)
- Fact Sheet No.17, the Committee against Torture
- Fact Sheet No.10 (Rev.1), the Rights of the Child
- Fact Sheet No. 15 (Rev.1).

C. Websites

- <http://www.ijrcenter.org/un-treaty-bodies/committee-on-the-rights-of-the-child/>.
- <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CED/Pages/CEDIntro.aspx>.
- <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CEDAW/Pages/Introduction.aspx>.
- <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CEDAW/Pages/Introduction.aspx>.
- <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CESCR/Pages/CESCRIntro.aspx>.
- <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRPD/Pages/QuestionsAnswers.aspx>.
- <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRPD/Pages/QuestionsAnswers.aspx>

Received Date: 11/06/2017
Accepted Date: 06/09/2017

The Mechanism of the Treaty-based Bodies of the Human Rights

Mahvash Monfared ^{1*}
Seyed Ahmad Tabatabaei ²

Abstract

The United Nations (hereinafter UN) mechanisms for better and more effective support of the standards stipulated in the human rights instruments, can be divided into two categories, treaty-based bodies and charter-based bodies. The proponents of human rights around the world, support the necessity to strengthen the United Nations mechanisms for more effective protection of the rights that have been stipulated in human rights instrument. Although the first and most important method for implementation of international instruments on human rights, are national and local support for them, but for the implementation of the international human rights, attention to the UN's role as a pillar of the international pioneer and performance to support it, is a fundamental necessity. The pillars of treaties-based bodies have been predicted in nine human rights treaties, and the shape of their activities have been based on the existing clear laws in the treaties. Although the work of the pillars has the utmost importance, yet they face with serious challenges. This article discusses this issue by referring to some of these challenges.

Keywords: Human rights, Treaty-based bodies, The United Nations, International law.

1. PhD Student in international Law ,University of Tehran.Email: Monfared.mahvash@gmail.com.
2. Academic staff (PhD), University of Tehran, College of Farabi.